గంగాలహరి

అలా కదిలిన బండీ తన ఊరు చేరుకుని, స్టేషన్ తన కోసమే అక్కడ కట్టించారనే లక్ష్యం లేకుండా, ఓ ఫర్లాంగు దాటిపోయి, అక్కడ నిక్కినీలుగుతూ ఆగింది. అది దానికి నిత్యకృత్యం. అక్కడనుంచి గ్రామంలోకి అడ్డత్రోవ. పట్టుమని పది బారలుండదు! దిగేవాళ్లు అక్కడే దిగడం పరిపాటి. చేతనున్న టిక్కెట్టు పట్టాలపక్కను పచ్చజెండా ఊపేందుకు గూటిలో కూర్చునే సరయ్య చేతికిచ్చి పోవచ్చు. దిగవలసిన వారు దిగిపోయిన తరువాత, బండి నడిపించేవాళ్ళు మొగదల చేలోఉన్న కాయకసరూ, కూరానారా కోసుకున్న తరువాత, ఓ కూతవేసి, వెనక్కి అడుగేసి, స్టేషన్‌లో అప్పుడే వచ్చి ఆగినట్టు ఆగి, పొగలుగ్రక్కి, ఇబ్బడిగా కూతబెట్టి, ముందుకు సాగిపోతుంది.

తాను చేనుగట్టుచ్చుకుని, కోమటి చెన్నయ్య మిరపచేనికి అడ్డంపడి, కరణంగారి బావమరిది ఘంటయ్యగారి వంగతోట చుట్టుతిరిగి, మట్టిరోడ్డెక్కాడు. నడుస్తూనే ఓ పది వంగపిందెలు గిల్లుకున్నాడు. మట్టిరోడ్డుకు ఈ చెంపనే పెరుగుతోటకూర మళ్లున్నాయి. మొక్క నవనవలాడుతూ ఉంది. ఆ మెరాబా అంతా గాజుల వెంకటసామిది. వాడి కొడుకు బస్తీకి వేసుకెళ్లేందుకు, మోపుకడుతున్నాడు. "ఏం మావోఁ – పంచకట్టి బండెక్కి పానకం తాగబోయినావంట...మాంచి గుమాయింపు మీదుండావ్. నిన్న రేతిరి ఏడనన్నా మల్లెపాదుకాడ తొంగున్నావా?" అన్నాడు – దిప్పకాయ..."సంజవేళకే వద్దామంటే బండందలేదురా –"

"సంబరంలో ఉండావేమో...సంజబండందుతుందా? – మావోఁయి, మనూరి మరేద దక్కించావులే... పద ఉళ్ళోకి...మనోళ్ళందరూ బాజాబజంత్రీలతో కాసుకుం దారులే...మేళం ఓయించేత్తారు."

"మరే మావోఁయి, ఎల్లకాలం నన్నిట్టానే కూరాకు పెరుకుతూ కూకుండ మంటావా? – నీవు మనువు ఒల్లకపోతే మానె – ఏ పోరగత్తెనో పెంపకం సేసుకొని దేవుడిమాన్నెం పక్కదల్లె, ఆ మూడుకుంటలూ మాకు అరణమియ్యరాదూ...సేవిస్తానంటే...బాపనపిల్లయినాసరే ఒల్లుకుంటా! – అట్టాగని మా ముసిలోణ్ణి ఊ అనిపిస్తాగా...సఁయే!..."

"సఁయే...ఒరే రంగయ్...లాల్‌సాయిబాబెక్కడున్నాడ్రా...?"

"బస్తీకి పోబోతుండాడు. జాంకాయలు కావి డేసుకుంటుండాడు. నీ కెదరవచ్చు. ఒకేళ ఉల్లిపాలెం డొంకను బోతడేమో. అటోఅడుగేయ్. దారిలో తగలచ్చు."

డొంకంబడి పదికావిళ్లు పోతున్నాయ్. పదమేసుకుంటూ సాయిబాబు చివరున్నాడు. తన్నుచూసి, "ఏం లింగయ్యా! ఈ గాడికి వచ్చావా?" అన్నాడు ఆ ఊపుమీదే.

తానుచెయ్యెత్తి సైగచేసి ఆపి, "సాయిబాబూ...మనకో లక్ష మల్లెపూలూ, ఒక్క వెయ్యి గులాపూవ్వులూ – ఓ రూపాయికి దవనం...ఓ వీశెడు మంచిగంధంబిళ్ళ కావాలి. ఈపూటే చెప్పి బజానాఇయ్యి... నీవు రాత్రికి అక్కడే దిగబడు. పది కొట్టేప్పటికల్లా ఇక్కడుండాలి. రాఘవయ్య కొట్టుమీదికెళ్ళి ఓ మాంచి సెంటుబుడ్డి – ఈ పాటిది ఖరీదెంతైనాసరే – తీసుకో. ఓ వెయ్యి ఊదొత్తులూ... రెండుసీసాలు పన్నీరూ – చెప్పినవన్నీ గుర్తుంటాయా? ఏదీ చెప్పు...ఆఁ...అంతే...ఏ ఒక్కటి మరచిపోయినా మళ్ళీ నీవేపోయి రావాలి!–మాంచి సరుకట్టుకురా...ఇంద లెఖ్ఖ పట్టుకెళ్ళు....కురదలా పడితే పంపుదాం..."

"లింగయ్యా, ఒక్క ముసీలీ కంచెన్‌కోసం కాఫ్డీ సర్యూ కావాలా?"

"ఎబ్బె...గుళ్లో ఉత్సవంకాదూ...అలంకారానికి."

"అచ్ఛా!–"

సాయిబాబు సాగిపోయినాడు. తాను సరాసరి ఇంటికి వెళ్ళి ఇంత ఉడకేసుకు తిని, ఓ కునుకుతీసి, పొద్దువాటారే వేళకు కామయ్యగారి ఇంటికేసి వెళ్ళాడు.

కామయ్యగారి ఇల్లంటే గ్రంథాలయం.

కామయ్య పక్కపల్లెల్లో యాగ్గీకం చేయించేవాడు. పెళ్ళికాలేదు.

ఏదో ఊళ్లో అవాంతర బాంధవ్యం ప్రాప్తంకాగా, ఉన్న ఊళ్లోవచ్చి సలక్షణంగా ఉండేందుకు ఊరొప్పుకోదు కనుక, పరాయిదేశం పట్టిపోతూ, ఇల్లు ఊరికిచ్చిపోయినాడు. ఆ రోజుల్లో దాన్ని ఏం చేయడమో తెలియక ఖాళీగా అట్టే పెట్టేశారు. కరణంగారొక్కడూ ఆ అరుగుమీద కూర్చుని చుట్ట కాల్చుకునేవాడు. చుట్టూ ఏ నలుగురో ఉండనే ఉంటారు కదా... ఏదో పిచ్చాపాటీ ఆడుతూ ఉండేవాళ్ళు. వాళ్ళు లేనప్పుడు కుర్రకారుజేరి, బీడీ లంటించి, పులిజూదం, దాడీ ఆడేవాళ్ళు. ఒక్క పర్యాయం మటుకు ఎవరో వీధిభాగవతులు ఓరోజక్కడ బసచేశారు కాని – గబ్బిలాల తాకిడి ఎక్కువై మరో ఇంట తల దాచుకోవలసి వచ్చింది. ఆ ఇంటికి ఓ తాళమంటూ అన్నా లేకపోవడంతో చీకటిరాత్రుల్లో కొంత భూతసంచారం ఉన్నట్టు భావించడం జరిగింది. చివరకు 'పుట్టెడు కుంఖం అయ్యవారు'...అంటే నాగలింగంగారు...ఆయన అంత కుంఖం ఊళ్ళమీద ప్రోగుజేసి – ఆ కుంఖం లక్షప్రత్తితో అమ్మవారిపూజ చేయడంతో... ఆ పేరే రూఢి అయింది. ఆయన మంత్ర తంత్రాలు నేర్చినవాడు కావడంతో, 'నేనుండగా ఏ భూతం వస్తుంద'ని...ఒక్కడూ అపర రాత్రి అక్కడికి చడీచప్పుడూ కాకుండా వెళ్ళి, అక్కడి దొంగల్నక్కడే పట్టుకున్నాడు. కొంత యోచన ఉన్నవాడు కనుక ఇది వెల్లడి కావడం, గ్రామం యొక్క పరువుకూ ప్రాపకానికీ అంత మంచిది కాదని, బయటికి పొక్కనీయకుండా మాపుచేశాడు. ఊళ్ళో ప్రబుద్ధులు, వాళ్ళు బహూశా ఫలానా ఫలానా అయిఉంటారని ఊహించుకున్నా, అయ్యవారు చోటివ్వకపోవడంతో పోనీలే, మనకెందుకు, ఎవరిపాపాన వాళ్లు పోతారు అనుకుని ఊరుకున్నారు. అనాటినుంచీ ఆ ఇంటి కా ఈతిబాధ తప్పింది.

ఆ ప్రాంతాల్లోనే ఎన్నికలంటూ రావడం, అందుకోసం పొరుగూరునుంచి ఓ పెద్దమనిషి పదిమంది బలగంతో అట్టహాసంగా వచ్చి గ్రామం అంతా కలసికట్టుగా తనకు సాయపడాలని ప్రాధేయపడటంతో, ఇదే సమయం అనుకుని కరణంగారు

ఆయన్ని కదలేయడం, ఆయన సరేనని తప్పనిసరిగా ఇల్లు శుభ్రంగా మరమ్మత్తు చేయించి, కావలసిన గ్రంథాలూ, కలప సామానూ వగైరా కొనిచ్చి, 'శాంతా మల్లీశ్వర గ్రంథాలయము' – అని ఫలకం చెక్కించి, ఇక్కడ ఓ పూలదండ వేయించుకోవడంతో, చివరకు ఆ ఆసామీ నెగ్గలేకపోయినాడనుకోండి. దానితో మనకేం నిమిత్తం? కామయ్యగారింటికి ఓ కళంటూ వచ్చి, రాత్రిపూట దీపం వెలిగి, గ్రామంలో నలుగురూ అక్కడే జేరడం...కొందరు మరీ పొద్దుపోయేదాకా చీట్లాడుతూ కూర్చోడం...అది ఊరికి నడిబొడ్డయింది.

తాను అక్కడికి జేరుకొన్నాడు.

కరణంగారు చూసి కనుబొమ లెగరేసి పలుకరించారు.

కుర్రకారు పేకాటలో ఉండే, ఏంజేసుకొచ్చావని కేకవేశారు.

తాను చెప్పాడు..."ఆవిడ మహా యోగ్యురాలు మాంచి భక్తురాలు.

ఆవిడను చూడటంతోనే ఆ కులంలో ఈ మనిషి పుట్టాల్సినది కాదనిపించింది. ప్రతిమాటకూ చిత్తం చిత్తం అంటుంది. చేయెత్తి మొక్కుతుంది. నన్నో పెద్ద పండితుణ్ణి చూసినట్టు చూసింది. కాదు మొర్రో అన్నా, వినిపించుకోందే! – ఆ ఇంటికి ఎవరెళ్ళినా, అమిత మర్యాదా, తగని గౌరవమూ...అందులో బ్రాహ్మణులంటే ఇహ చెప్పనా –

మాది బ్రాహ్మణ అగ్రహారం అన్నాను.

వచ్చిన పనేమిటో ఒక్క ముక్కలో చెప్పాను.

నీవు తప్పకుండా రావాలి సుమీ...పెద్దలందరూ సంతోషిస్తారు అన్నాను.

చిత్తం చిత్తమని ఒకసారికి ముమ్మారంది. తన జన్మ తరించిందంది.

స్వామివారి ఆలయంలో రేపు అలంకారం అంతా తన ఖర్చుమీదనే జరగాలి, తనకా సుకృతం దక్కనివ్వాలి అని ప్రాధేయపడ్డది.

పరే అన్నాను.

రేపు సాయంకాలానికల్లా వస్తుంది."

కరణంగారు – "అరె నీ తస్సల్జెక్కా. భగీరథులవారల్లే గంగను దింపావే! – వెళ్ళి తెల్లమొగం వేసుకు తిరిగి వస్తావని, వీళ్ళందరూ నిన్నుసికొల్పారు. భేష్...ఓ కాగితమ్ముక్కందుకో...జాబితా వేద్దాం...ఏపాటి వసూలవాలంటావ్?"

తాను – "ఊరిసొత్తు పైసా అక్కర్లేదు.

గుళ్లో అలంకారానికి సరిపోయేది ఆవిడే పంపింది.

పైఖర్చు నామీదేయించండి.

సాధించుకొచ్చాననే సంతోషంతోబాటు –

రేపు ఒక్క రోజుకు –

నాకు పెద్దరిక మిస్తిరా... యజ్ఞం చేయించినంత ఫలం!

పైగా... నా ఇంటజరిగే శుభకార్యాలేమున్నాయ్ గనుక...?

కాస్త ముందుకు త్రోసి, సందడిగా తిరగనిస్తే మీకు పుణ్యముంటుంది"

అందరూ – "అదే మా అభిప్రాయం...

వయసులో పెద్దపెట్టున మేజువాణీలుచేసిన మనిషి...

పట్నాలన్నీ చూసిన మనిషి...

తవ్వి తలకెత్తుతామన్నా, తన కిష్టమైతేనే కాని, కదిలేది కాదట.

ఈ నడుమ బస్తీవాళ్లే కొందరు వెళ్ళి అడిగితే – ఊహూఁ – అని ముక్తసరిగా జవాబు చెప్పి పంపేసిందట!

అవిడేమిటి – ఈ కుగ్రామం రావడమేమిటి – రాదని ఖాయం చేసుకునే నిన్ను పొమ్మన్నాం.

వస్తూందంటే – నిజంగా వస్తానన్నదంటే – మన గ్రామంమీద ఇంత ఆదరణ చూపించిందంటే నమ్మశక్యం గాకుండా ఉంది. నీవుగాని మాతో టొకాయించడం లేదు గద?"

తాను – "రేపు బండి వేళకు నేనే బండీ కట్టుకెళ్తాను.

మీరెవ్వరూ అక్ఖర్లేదు.

వెంటబెట్టుకు రాకపోతినో – బండీ అక్కడే వదిలిపెట్టి ఏ కాశీయో బోతానుగాని మళ్లీ ఊళ్లో మొగం చూపించను.

అందాకా ఎందుకు – రేపు లాల్ సాయేబు బస్తీ నుంచి రానీయండి – మీకే తెలుస్తుంది...వాడు రాంగానే యావన్మందీ నడుం కట్టుకుంటేనేకాని – గుళ్ళో అలంకారం అవేళ్టికి పూర్తికాదు."

అందరూ సరేనన్నారు.

తెల్లారేటప్పటికల్లా – ఆలయ ప్రాకారానికీ ఈ ఇంటికీ సున్నం కొట్టిస్తానన్నాడు కరణంగారు. దారంతా తోరణాలు కట్టిస్తానన్నాడు మేళతాళాల్తో ఎదురురామా అన్నాడు. ఆలయ మర్యాదలతో ఆహ్వానించమా అన్నాడు. చుట్టుప్రక్కల పదూళ్ళకుపోయి పిలిచిరావాలన్నాడు. చీకటితో మనవాళ్ళను బస్తీకి తరిమి అక్కడ ఎవరికాళ్లో పట్టుకొని, పేద్ద సన్మాన పత్రిక వ్రాయించి – ఓ వెయ్యి కాగితాలు రెండు ఝామలకల్లా తెప్పించనా అన్నాడు.

అవిడను మళ్ళీ బండెక్కించేదాకా అంతా పెత్తనం నీదే.

అరంభించింది నీవు – నీవే సానుకూలంచెయ్ అన్నారు.

తనకు మటుకు అంతకంటె ఏంకావాలి? ఇంటికి చేరుకునేటప్పటికి పొద్దోయింది. వడ్డించుకున్నాడు కాని, ముద్ద నోటికి పోయిందికాదు. ఇన్నేళ్ళబట్టీ ఉంటూన్న ఇల్లేమిటో ఇవాళ బావురమంటూన్నట్టుంది. నిన్నరోజంతా – అప్పటి – అనుక్షణమూ జ్ఞాపకం వస్తూంది. "రాజును చూసిన కళ్ళతో మొగుణ్ణిచూస్తే..." అన్నట్టుంది తన స్థితి... తానిక్కడ ఇహ, ఇక్కడ ఒక్క క్షణంకూడా ఉండలేనేమో అనిపించింది...ఉత్తరాపోశనం పట్టిలేచాడు.

పద్ధతి ప్రకారమైతే – ఆ పూటకు ఏమీ పుచ్చుకోకూడదు. తానేమంత శ్రోత్రియుడా? తనకాపట్టింపు – ఆ పట్టింపే కాదు, ఏ పట్టింపూ లేదు షావుకారింటికిపోయి, నాలుగరిటిపళ్ళు తెచ్చుకుని – అహా అక్కడే వాటిని పుచ్చుకుని – ఇంత మజ్జిగ దాహం పుచ్చుకుంటే సరి – అనుకుని బయలుదేరాడు.

షావుకారు చెన్నయ్య దుకాణం – కుని – అరుగుమీద రోజులోచూసి, చిరా వ్రాసుకుంటున్నాడు. 'కూచో బావా' అన్నాడు. పళ్ళిచ్చాడు. 'పల్లెకోన బోయినావంట

– ఏవక్కడ యవ్వారం – ఏంజేసుకొచ్చావ్?' అని కదలేశాడు... వ్యవహారం పొక్తుపరచుకొచ్చానని చెప్పి...'నీ పద్దెంత'న్నాడు తాను –

'అరి వెర్రి బామ్మడా...నిన్నగ్రాకపోతివి: దస్తంతా ఊరిమీద పరిచా...గల్లా ఖాళీగా ఉండ్రాదని–ఒక్క కరుకట్టబెట్టా – లేదంటంబావోదు గనుక – ఓ రాక్కానీ వేసి అది నీకు జమేస్తాలే...'

'బావా! – ఆ రూపాయితో ఎన్నిసార్లు బరికావో – నీ రొంటిసిరి, నాకంటేనుగాని – బద్దిరంగా నీవే అట్టిపెట్టుకో! ఆ గల్లాలోఉంటే పిల్లల్ని పెడుతుంది...! ఖర్చంతా నేనే పెట్టుకుంటున్నాలే –'

"మీ అయ్యమీ దొట్టు –"

"నీమీ దొట్టు –"

"అహఁ...ముందుకుదూకినా బామ్మడే దూకాలి గానీ, టోకరాబు లెక్కేసేవోళ్ళం – మాకు తరమా – కూకున్న కాడినుంచి లెగవలేం! – ఇదిగో బావోయ్ – ఈ దెబ్బతో నీపేరు పదూళ్ళకు పాకుతుంది. ఎందుకు మొగ్గావో–ఎంతైనాకాని వెనకాడద్దు – ఫెళ్ళుమనేట్టుండాలి...సమయం వచ్చింది గనుక మంచినీళ్ళట్టు ఖర్చెట్టాలి – నేనున్నాను...! ఎందుకన్నా మంచిది – ఓ ఇన్నూరు దగ్గిరుంచుకోరాదూ...అప్పుడు అద్దద్దా అనడంకంటె – నీ సిత్తమొచ్చినప్పుడు, ఓ గీతగీకి సీటంటించి, యీడ పారేద్దువుగాని... మా సేనుపక్క సేనూ, నీవేడకు బోతవ్...ఉన్న పావలా పరకా ఊరిమీద పర్చుకుని నేనేడకు బోత! – ఏం?"

"అరి నీ యిల్లు దీసి మేడెయ్యా! – ఇంతకుముందేగా – సొమ్ము, నిండుకుందంటివి?–"

"అయితేమటుకు, నీకవసరం అంటే – అందులో, నీ పరువుతోకూడిన పనంటే, పుట్టించద్దూ – మా అత్తమ్మొందే – దాన్దగ్గిర, దస్తుంది! కాతాలో కలపవే, అంటే, వడ్డీ దాహం – అణాకు, తక్కువ పలకనంటుంది – ఆ యిచ్చేదన్నా, కాగితం మీదివ్వదు – ఏదో శాల్తీపెట్టమంటుంది – దాంతో, పెద్ద గొడవచ్చి పోయిందనుకో – నీగ్గనక – దాని కాళ్ళట్టుకునన్నా, యిప్పిస్తా – ఓ పైసా, రాహితీచేయిస్తే ఏర్పాటుచెయ్యనా, బావా–"

"వద్దులే...మూడేళ్ళపంట మూలుగుతూంది, అంతగా కావల్సివచ్చి, కాకిచేత కబురంపానో–చిట్టూరి రాఘవయ్య కారుమీదేసి పంపుతాడు–"

"అదీ వాల్ రైటు–బావోయ్. మాటొచ్చింది గనుక అంటున్నాగాని, మరెక్కడనబోకు...మన రాగవయ్య – మనిషి మంచోడే–కాని, ఎర్రకోమటి!–ఎత్తరాని ఎత్తులకు బోతాడు...పది సంచులేగా, యీడయ్య, యిచ్చిపోత! యీడేమో, పట్నాలు కొనేస్తనంటడు–మా మేనమామ బామ్మరదే కాడంటయ్యా, యీడు!–యీ మద్దిన, మరింతాశకుబోయి, దచ్చినాది కాగితాలు, దస్తులోలుకు–ఏదో దగబోలు చేస్తున్నాడంట – ఎప్పుడో తింటాడు–! బాబోయ్ ఆడికి, గల్లా తోలివెట్టినప్పుడు–అన్నీ, సిల్లరనోట్లే, బుచ్చుకో–ఏ సిక్కు, ఉండదు–మనోడివి గనుక, సెప్పాల్సొచ్చింది–ఎంత సెడ్డా, అడూ మంచోడే–కుడీ ఎడమా అంటూ, చూస్తాడులే–నీకు మట్టుకు, అట్లా సెయ్యడేమోలే!–"

"ఔనులే...చెన్నయ్యా! యింట్లో మజ్జిగేమన్నా ఉందా? –"

"ఓం–దానికేం బాగ్గెం...రెండు సత్తప్పాళాలుంది...పుచ్చుకుంటావా? అత్తమ్మోవ్! – ఓ అత్తమ్మా – ఓ గాజుగళాసెడి, చల్లనీళ్ళట్టుకురా..."

"అయ్యో నాయనా!–ఓ గెంటకు ముందొస్తే బాగుండిపోను! దీనికేం సెడుపుకాలం – సేటుకాలం, వచ్చిందో – పిల్లిమూతెట్టింది...గుంటలో బోసేసా...గొల్ల రత్నాంని, కేకేసి, ఓ సోలెడు పాలుచ్చుకోనా?

ఒరెసెన్నాయ్–ఓ సెటాకు సక్కెర తూచియ్యరా...ఓ సిటికెడు కొసరెయ్యడం మర్చిబొయ్యేవు...అసలే, మతిమరుపోడివి...

అబ్బాయ్ లింగయ్యా! పల్లెకోన్నుంచి, సాన్ని రప్పిస్తున్నావంటగా –

రేపు మాపటికీ, గుళ్లో – మేళం అంటగా...

ఆడోళ్ళకి సోటుంటుందా?...

ఎన్నడో...నాళంవోరింటో పెళ్ళిలో చూశా –

యిప్పటిక్కళ్ళకు కట్టినట్టుంది...కిటకిటలాడిపోయారు – విచ్చుకాసు, విసిరేశారనుకో...ఎంత సొమ్ము ఎంత సొమ్ము...!

నా కోమారు సూపించవూ...పదడుగులేస్తే కాళ్ళు గుదులు కడతాయ్...నేన్రా లేనుగాని...బాబ్బాబు... మనింటికాడికి–ఓపాలీ, వెంటబెట్టుకురావూ...పండుతాంబూలమిచ్చుకుంటా..."

"ఓపికచేసుకు నీవే రారాదూ – గుళ్లోకొచ్చిన పుణ్యమూ ఉంటుంది! చుట్టూ చెంగాయి మడతతీసి...ఉన్న సరుకు లెట్టుకురా...పదూళ్లజనం వస్తూంది...అందరిలో గమకంగా కనబడాలి...అదిగో చెన్నయ్య మేనత్తంటే...ఎత్తెడు బంగారం కనబడాలి..."

"ఆ...యిదోటి పెట్టావ్...మాయింట సింతపండుకట్టలేకాని, సిన్నంఎత్తు బంగారమెక్కడిది...ఉన్న పదోపాతికో, కొట్టుమీదుంది... ఏ రోజొచ్చిన సిల్లర, బొక్కడానికే సరిపాయె...మునుపు ఎప్పుడో పెట్టుకున్న ప్రాణం కాదూ...ఆ అలవాటు మానలేక...మాయ సరుకులు వేసుకుంటా...అమ్మితే అర్ధణా రాదూ...పోన్లే నీ మాటెందుకు కాదనాలి...ఓపాలి యింత సింతపండురాసి...అవే వేసుకొస్తా...తప్పకుండా వస్తాన్లే...అబ్బాయ్...పాల్లెక్ఖ...పొద్దున్నే, పంపుతావని, దాంతోచెప్పినా...అణాకు, పద్దెందుకు కాని–మూడుపొస్తకాల కెక్కాలి...అవికూడా, రొక్కమే పంపుదూ..."

...అక్కడనుంచి, కదిలాడు: అలయానికి వచ్చాడు:

అక్కడ కోలాహలంగా ఉంది...ఓ చెంపనుంచి సున్నం కొట్టేస్తున్నారు...అక్కడే, మంటపంలో ఓ స్తంభాని కానుకొని కూచుని...ఎప్పుడో కునుకు తీశాడు...ఖరాగా ఒక్కటే ఒక్క కునుకు...

మళ్ళీ మామూలు వేళకు మెళకువ వచ్చింది. అనుష్ఠానం రవ్వంతా వేగిరం కానిచ్చుకుని...గుళ్లోకే పోయి కూర్చున్నాడు...బస్తీనుంచి సాయేబు పూలట్టుకు రావడంతో యిహ ఆ పనిలోపడి...ఆ పూటకు, అక్కడి పులగమే, యింత పుచ్చుకుని–నాలుగున్నర అయేసరికల్లా, అలయ ముఖమంటపం, పూలపందిరి చేశాడు...యీలోగా రోడ్డు మీద, అలంకారం యావత్తూకూడా, పూర్తయింది...యిహ అప్పుడు కొంపకుబోయి,

మళ్లీస్నానంచేసి, రత్తమ్మ కట్టిబెట్టిన పంచెలచాపు కట్టుకుని, యిహ, టేషన్‌కు పోవాలి, అనుకొంటుండగా, కరణంగారొచ్చి..."కాబోయే మంత్రిగారు... పేచీవేశాడు లింగయ్యా! ఎలాగూ, గుళ్ళోకి వెళుతున్నాం, గనుక, దేముడిముందు: నేను, ఖరారు చేయాలట...నిన్ను గెలిపిస్తామని...! లేకపోతే, తను, రానట్టేనట..., సమయంచూసి, కుతిక్కేశాడు: అసలాయన్ని కోరడం, మంది బుద్ధి తక్కువ – యిప్పుడేం చేద్దాం?" అన్నాడు.

తాను – "యిప్పుడొదులుకుంటేమటుకు, బాగుండదు – అలాగే, చేతులో చెయ్యివేయ్ – మన గ్రామం, ఖరారే... యీ ఉత్సవం అయింతర్వాత, పొరుగూరి వాళ్ళతో, చల్లగా అంటించు–వీడిల్లాచేశాడని...అక్కడ ఒక్క ఓటుతెగదు! – ఎన్నికలు అయేదాకా, వూరుకుండి, అప్పుడు, మొగాన, అనేయొచ్చు...నాన్నా, తగిన శాస్తి చేశాంరా...–అని..."

బాగుంది అన్నాడు కరణంగారు.

తాను టేషన్‌కు పోయినాడు...

రత్తమ్మా, అంకాలూ, దిగారు:

ఊళ్ళోకి, యథావిధిగా మేళతాళాల్తో – ఉత్సవంగా తీసుకువచ్చారు..."మాకు బస ఎక్కడయ్యా" అంది:

"మన యింట్లోనే..."

– తన యింటికి తీసుకువెళ్ళాడు:

"రత్తమ్మా – ఎందుకూ! బ్రాహ్మణపుటక, పుట్టానేగాని – నా నోటికి శుద్ధీ – బుద్ధీ లేకపోయింది...నేనాడినవన్నీ, అబద్ధాలు!...నాకు పెళ్ళీ పేరంటమూ, లేదు. ఒంటిగట్టువాణ్ణి...నీ అదరణలో పడిపోయి, వచ్చేటప్పుడన్నా నీతో, నిజం చెప్పే ధైర్యం నాకు లేకపోయింది...నీ మొగం, చూడలేకపోతున్నాను...!" అన్నాడు:

అంకాలు నవ్వుతూ...

"అయ్యా, మీ మొగంచూడగానే మా రత్తాంకు అంతా అప్పుడే అర్థమయింది...మీరు వెళ్ళగానే నాతో అందిలెండి...వారు, మాపసందుగా, కవిత్వం చెప్పారురా, అని...మీరు, నిజంగా, గృహస్తే అయిఉంటే, మా యింటికి వచ్చి ఇంటిదగ్గిర, ఏ సుఖమూ లేదని యింటావిడను ఆడిపోసుకు నుండేవారు...అల్లా, పొగడ్త మొదలెట్టారు...చిక్కిపోయారు!" అన్నాడు.

రత్నమ్మ కూడా అతి ప్రసన్నంగా...

"మీరు కవిత్వం చెప్పి నాకు ఎంతో మేలుచేశారయ్యా!

నేను మా కులానకాక మీ కులాన పుట్టి, తగిన ఈడున మీ ఇంటికి కోడలినైవస్తే, ఎంత సుఖపడి ఉందునో అనిపించిందయ్యా!

మీ మాటలకు ముచ్చటపడి, మీ కలా సేవచేశాను.

మీ అమాయకత్వం చూసి, మీకు మ్రొక్కాను...

మనకు వచ్చే జన్మంటూ ఉంటే..."

...అలా అంటూ అంతలో మాటమార్చి "అంకాలూ, మనవాళ్ళ బండొచ్చిందేమో చూసిరా" అన్నది.

"అయ్యా! ఇంతదూరం వచ్చినందుకు, ఇంతమంది పెద్దలిక్కడ జేరుతున్నందుకు మా విద్య కొంత చూపించాలికదా! నేను గజ్జెకట్టేందుకు ఆ ఓపిక లేదు. కట్టినా రక్తి కట్టదు.

మున్నంటారా...అదేదో ఆవేశం.

తెచ్చుకుంటే వచ్చేదికాదు. దేవుడల్లె మీరొచ్చారు. ఒళ్ళు మరిచిపోయాను.

ఆ ఊళ్ళో ఆ ఊళ్ళో నా దగ్గిర విద్యచెప్పుకున్న నలుగురయిదుగురున్నారు. వాళ్ళు హంగుతో వస్తున్నారు. ఓ గంటసేపు గజ్జెకట్టిస్తాను. సభామర్యాదగా ఉంటుంది!"

తానూ అంకాలూపోయి, ఆ వచ్చినవాళ్ళకు గ్రంథాలయంలో విడిదిచ్చి, ఒక్క పావుగంటలో సిద్ధం కమ్మనీ, ఆలయానికి వచ్చేయమనీ చెప్పారు. తిరిగి ఇంటికివచ్చి రత్తమ్మను వెంటబెట్టుకుని ఆలయానికి బయలుదేరారు. రత్తమ్మ పెద్దముత్తయిదువకు మల్లె ఉంది. రత్తమ్మ సరసను తాను నడుస్తూంటే ఆవిడన్నట్టే నిజంగా తన కులంలోనే పుట్టి ఇద్దరూ ఓ ఇంటివారైయుంటే నిత్యమూ ఇలా సంజెవేళ ఆలయానికి వెళ్ళుతూంటే... మరో జన్మంటూ ఉంటే...

తాము అందరూ ఆలయానికి చేరుకున్నారు.

అన్ని మర్యాదలూ సక్రమంగా మహావైభవంగా జరిగినవి. కాబోయే మంత్రి గంభీరోపన్యాసం ఇచ్చాడు. ఈ ఎన్నికలై తామందరూ పదవికివచ్చాకా, భారీఎత్తున ఓ పాఠశాలంటూ పెట్టి, దానికి ఈ రాకేందువదనగారిని ప్రధాన ఆచార్యాణిగా నియమించే ఉద్దేశ్యం తనకు గట్టిగా ఉందని వెల్లడించాడు. అందరూ ఆమోదించారు.

కరణంగారు తడుముకోకుండా సమ్మానపత్రిక చదివారు.

తాను రత్తమ్మ మెళ్లో మాలవేశాడు. అందరికీ పన్నీరు జల్లాడు.

రత్తమ్మ అతివినయంగా, అతి సరసంగా ఓ పదినిమిషాలు మాట్లాడింది:

"అనాడు క్షేత్రజ్ఞులవారు మధుర తంజావూరు ప్రభువులతో ఏమని సెలవిచ్చారంటే, ఎంతకాలం మీ ఉభయులూ ఇలా లలితకళను ఆరాధిస్తారో, అంతకాలం మీ రాజ్యం సుస్థిరం. అవి మరచిపోయి కత్తులు దూశారో చరిత్రలో శిధిలాలుమాత్రం మిగులుతాయి.

చివరకు వారన్నట్టుగానే అయింది.

అందరికీ తెలిసిందేకద! ఈనాడు ప్రభుత్వం చేసే ప్రజలూ మళ్ళా వెనుకటి మర్యాదలన్నీ • పునరుద్ధరించుదామనడం. అది వినేందుకే బహు ముద్దుగా ఉంది.

కాని ఇలాంటి సత్కార్యాలు ఎన్నికల ఫలితాల మీద ఆధారపడటం చూడగా ఇది అయ్యేపని కాదేమో అనిపిస్తూంది.

నేడున్నవారు విశ్రాంతి తీసుకోవచ్చు.

వారిబదులు ఏ ఔరంగజేబులో రావచ్చు.

అప్పుడేమవుతుంది, ఇప్పుడిలా అంకురార్పణ జరిగిందన్న సంబరంపోయి, వాటి నామరూపాలే లేకుండాపోవచ్చు.

ఇందరు పెద్దలు ఇక్కడికి దయచేశారుగనుక...నాకు తోచింది మనవి చేస్తాను. లోపమేమన్నా ఉంటే అది నా బుద్ధిలోపం.

నేను అజ్ఞానురాల్ని, అక్షరజ్ఞానం లేనిదాన్ని.

రాజకీయాలంటే ముక్కూ మొగం తెలియనిదాన్ని.

మన్నించి నా మనవి ఆలకించండి!

మనలో ఎలాంటివారికైనా ఆలయం అంటే అతి పవిత్రం.

వాటిని మనం సర్కారు ఇలాకా చేశాం.

ఆలయ పెత్తనం సూటూ, బూటూ వేసుకున్నవారి పరంచేశాము.

ఏ నాటకమో, సినిమాలోలాగా టిక్కట్లు కొనుక్కుంటున్నాం. బిళ్ళబంట్రోతులకు వణికిపోతున్నాం. ధర్మకర్తల్ని కోర్టులకెక్కిస్తున్నాం...దాన్నో ఉద్యోగంక్రిందకట్టి వూడదీయుచున్నాం.

ఇది ఎన్నడన్నా ఉందా?

ఆదాయప్పన్ను మినహాయింపు తప్ప దేవుడికి వెనకటి పరువుందా? ఇది మీకు బావుందా?

ఇన్ని వందల ఏళ్ళాయె. ఆలయాలు ప్రజలపరంగా ఉండలేదా...పోనీండి, చేతులుదాటి పోయింది. మనమేం చేయలేం!

ఈ లలిత కళలన్నా ప్రజల్లో సర్వస్వామ్యాలతో నిలిచిపోతాయేమో అనుకుంటే, వాటికికూడా ఆలయాలకు పట్టిన యోగమే పట్టేట్టుంది. వాటిమీద సర్కారు ముద్ర పడ్డదో మరి మీకు ఆ రూపాన దక్కవ్.

అగ్రాసనంమీద ఉన్న పెద్దలు ఇంతకుముందు సెలవిచ్చింది తామందరూ ఆలకించారు. వారి సంకల్పం దొడ్డది.

కాని వారికి ఉత్సాహమే తప్ప, ఈ విద్యల విషయం రవంతకూడా ఆకళింపున్నట్టు నాకు తోచలేదు. వారికి మనవి చేసుకుంటాను. తమందరూకూడా చిత్తగించండి:

అయ్యా, కొన్ని విద్యలు, పెట్టుబడి అక్కరలేకుండా అభ్యసించవలసినవి, వినయంతోకాని సాధించరానివి, గురువు కృపఉంటేనేకాని రాణించలేనివి.

నాట్యం, సంగీతం ఇత్యాదులు అలాటివి అని పెద్దలంటారు!

వీటికి గురుకులవాసం పెద్దలేర్పరిచిన సంప్రదాయం.

గురువుమీద గురి, లక్ష్యం; విద్యార్థి అభివృద్ధి, విద్యపూర్తి అయిందని గురువు దీవించిన పిమ్మట – పట్టా ఇచ్చేది ప్రభుత్వం కారాదు...ప్రజలు!

ఆ బడిచదువు గుమస్తాలకు, వీళ్ళకుకాదు. ఈ శాస్త్రాలకు కాదు!

తమరు దయచేసి లలిత కళలకు బడీ పాఠశాలా అంటూ పెట్టించకండి. వాటిని ఇలాగే బతకనివ్వండి. చేతనైన పోషణ మీ చేలకు చేసుకోండి. శాసనసభలో కూర్చుండి, కళలజోలికిమటుకు రాకండి.

అభిలాష ఉన్న విద్యార్థి గురువును వెదుక్కుంటూ వెళతాడు.

భవనం మీద బోర్డుచూసి రాడు.

శిష్యులను వృద్ధిలోకి తీసుకురాదలచిన ఏ ఆచార్యుడూ మీ జీతాల బిల్లులో చేరడు.

మీరు నాతో ఏకీభవించకపోయినా, ఈ రవంత మేలు అయినా మీవంటి పెద్దలవల్ల కళలకు జరగాలని నా కోరిక."

రత్తమ్మ వాక్యాలు బహుసరసంగా ఉన్నాయి.

సభవారూ అలాగే హర్షించారు.

కాబోయే మంత్రిగారు కించిత్ చిరాకుపడి "బసకు వచ్చి వివరంగా చెప్పి ఒప్పిస్తానుగా" అన్నారు.

"తప్పకుండా దయచేయాలి" అంది రత్తమ్మ.

ఆ తరువాత పొరుగూరునుంచి వచ్చిన పడుచులు నాట్యం చేశారు. నాటి విశేషాలూ, అవి అభ్యసించేందుకు పడవలసిన శ్రమ, ఇలాటి భోగట్టా అంతా రత్తమ్మ విన్నవించింది.

ఆ కలాపం ముగిసింది.

చెన్నయ్యగారి అత్తమ్మ...మెల్లిగా లేచి నిలుచుని...

"ఒసేవ్ అమ్మాయ్, ఇలా రావే!" అని రత్తమ్మను దగ్గిరకు పిలిచి...

"ఓసి నాతల్లి, దేవుడెంత తెలివిచ్చేడే నీకు" అని చెంపలంటి...

ఒళ్ళోంచి ఓ కోకా రైకాతీసి "నలభై సంవత్సరాలనాడు కంచిలో కొన్నా. ఒక్కసారె కట్టుకున్నా. నీవు కట్టుకోవే అమ్మా, నేను కట్టుకున్నట్టే ఉంటుంది" అంది. అందుకుని రత్తమ్మ అవిడకు మ్రొక్కింది.

"అమ్మాయ్, నాళంవారి లోగిలిలో అవాళ నీవు పాడావే...

జ్ఞాపకంలే...మూడు పుష్కరాలకుముందు.

రాములవారిమీద పాటమ్మా.

ఆసి నా తల్లీ, ఆ. అదే!

ఒక్కసారి అల్లా ఆడవే అమ్మా" అంది.

సభలో అందరూ నవ్వారు.

రత్తమ్మ అన్నదికదా. "పిన్నీ, నీవు అడిగావు కాని,

నాకు ఎంత వయసని.

నీ అంత.

చిన్నప్పుడూ, నీవూ చెమ్మచెక్కా, ఒప్పులకుప్పా ఆడావు.

ఇప్పుడాడమంటే ఆడగలవా?

నేనూ అంతే.

ఓ విద్యకో వయసు, ఓ వయసుకో ముచ్చట.

అప్పటిమాట నీకింకా జ్ఞాపకం ఉందంటే, నామీద ఇంత అపేక్ష ఉన్నవాళ్ళు ఇంకా దేశంలో ఉన్నారంటే నాకింతకంటె ఏంకావాలి పిన్నీ" అంది. అత్తమ్మ పొంగిపోయి గట్టిగా కావలించుకుంది.

కరణంగారు తన ఏర్పాటు ప్రకారమే, అతిథులందరికీ పాటినూలుచీరెలూ, అంకాలు కో సేలంచాపూ, తాంబూలంతో ఇచ్చారు. పొరుగూరివారికి, ఊరివారికి చక్రకేళీలు ఇచ్చారు.

వచ్చిన ముత్తయిదువ లందరూ రత్తమ్మకూ, ఆ పిల్లలకూ రైకల మడతలూ, కుంకుమభరిణెలూ ఇచ్చారు. ఏడపిల్లలచేత రత్తమ్మకు మ్రొక్కించారు. అవిడ కన్ను చెమ్మగిలింది.

నగా నాణెంలో నలుగురిలో వెనుకంజగా ఉన్న ఆడకూతుళ్ళని జేరబిలిచి తన మెళ్ళో ఉన్నవి తీసి వాళ్ళ మెళ్ళో వేసింది.

"అమ్మా, నేనివి మొయ్యలేకుండా ఉన్నానే. మీరుంచుకోండమ్మా" అంది. "దేవుడి మొగంచూసి మీకిచ్చాను. అలాగే పుచ్చుకోవాలి" అంది. కరణమంతటి ఆసామీ...ఆహో అనుకుని చెయ్యెత్తి మ్రొక్కాడు.

రత్తమ్మ అందరిదగ్గరా సెలవుపుచ్చుకుంది.

సభ సర్వసమ్మతంగా ముగిసింది.

రత్తమ్మ బసకు వెళ్లింది.

తానిక్కడ అందరినీ సాగనంపి ఇంటికి జేరుకునేప్పటికి –

పంచలో ఓ పదిమంది కూర్చుని ఆలకిస్తున్నారు. లోపలనుంచీ రత్తమ్మ గొంతు – తానువిన్న గొంతుకాదు – వినిపిస్తూంది.

సమీపంలో కాబోయే మంత్రిగారు కూర్చుని ఉన్నారు.

తాను గుమ్మంలోనే ఆగిపోయినాడు.

అప్పటికి ఎంతసేపటినుంచి దులుపుతూందో కాని –

"ఈ కళన్నమ్ముకుంటే పొట్టా గడవాలా.

గుడిసేసుకున్నాం. నీలాటివాళ్లే తడిక తోసుకొచ్చారు. కాసు వీసమిచ్చారు. బయట శ్రీరంగ నీతులు చెప్పారు.

మా బాగోగులు లోకం కనుక్కుందా?

మమ్మల్ని మనుష్యుల క్రింద జమకట్టిందా?

మరి ఇంతకాలం ఎలా బతికాం? మిమ్మల్ని నమ్ముకునికాదు, దేవుణ్ణి నమ్ముకుని! ఈవంకబెట్టి, ఓట్లకోసం వచ్చి ఏవో కూస్తావ్? ఛీ, పో.

మనిషి పశువల్లే మాజోలికొచ్చాడు.

కర్మంగనుక పడ్డాం.

మా విద్యల జోలికొచ్చాడో చీలుస్తాం. కళల నుద్ధరించేది నీవంటి చవటలుకాదు, దేవుడు, జ్ఞాపకం ఉంచుకో! మరెక్కడన్నా ఇలా అన్నావో బత్తె ఖర్చులెట్టుకొచ్చి ఓ గుక్క బట్టిస్తా.

ఇంకా అలా కూచుంటావేం? పోయిరా. పో!"

కాబోయే మంత్రిగారు జెర్రల్లె ప్రాకుతూ బయటికి వచ్చి తన్నుజూసి, "లింగయ్యా! అది తాగినట్టుందిరా" అంటూ, పదంగల కో అంగేశాడు.

తాను చరాచరా లోపలికి వెళ్ళి "సెబాస్, వాడు వట్టి అభాసుగాడులే, అలాగే వాగుతూంటాడు. ఇహ నోరెత్తడులే!" అన్నాడు. తనకూ ఆ వాలకంచూడగా అనుమానం గుప్పున వేసింది.

రత్తమ్మ చెంగు నోటికడ్డం పెట్టుకుని "ఎవరినిచూసే తీరున వారిని చూడవద్దా అయ్యా? మా పెంపకం అది కాదా" అంది! "మీ ఇంట్లో ఇలా చేశానని..."

తాను నవ్వి "ఇలా చేశావని ఆనందిస్తున్నాను రత్తమ్మా! నిజంగా నీవంటివాళ్ళ చెప్పుచేతుల్లో దేశం ఉంటే, ఇంత అరాచకం గాదు" అన్నాడు.

రత్తమ్మ నవ్వింది. మరికొంచెం దాహం పుచ్చుకుంది. తనకూ దాహమేసినట్లనిపించింది కాని, చెయివెనకాడింది. అది గమనించి రత్తమ్మ ముక్కుమీద వ్రేలేసుకు మ్రొక్కింది. "అయ్యగారు మాకోసం ఎంతో అలసిపోయారు, ఇహ విశ్రమించండి" అంది.

తానూ అంకాలూ అరుగుమీద వచ్చి పడుకున్నారు.

తనకు నిద్రపడితే ఒట్టూ!

వేళకు మేలుకున్నారు. బండికట్టుకు టేషన్‌కు వచ్చారు. బండి వచ్చింది. కదలబోతూంది. తానూ లోపలికి ఒక్క ఉరుకు ఉరికాడు. "రత్తమ్మా, ఈ జన్మకు కాశీకి పోయే ప్రాప్తంలేదు. మా ఇంట్లో ఉన్నంతసేపూ గంగ ఒడ్డున ఉన్నట్టనిపించింది! అక్కడే ఉండిపోదా మనిపించింది" అన్నాడు.

"నేనింతపుణ్యం చేసుకున్నా ననుకోలేదయ్యా!" రత్తమ్మ చేతులు ముకుళించి, శిరసు వంచింది.

"మీరుంటే మా ఇల్లు త్రివేణి సంగమం కాదాయా!" అన్నాడు అంకాలు.

బండి వడి అందుకుంది.

★ ★ ★